NOVEMBRE 2019 - NÚMERO 4

fulls de patri moni

DR. FRANCESC FITÉ LLEVOT

El sarcòfag romà de la parròquia de Sant Vicenç d'Àger: història i vicissituds.

Fundació Privada Arnau Mir de Tost

Fundació Arnau Mir de Tost

www.fundacioarnaumirtost.cat

NÚMERO 4

NOVEMBRE 2019

ARTICLE

EL SARCÒFAG ROMÀ DE LA PARRÒQUIA DE SANT VICENÇ D'ÀGER: HISTÒRIA I VICISSITUDS.

AUTOR

FRANCESC FITÉ LLEVOT

EDITA

FUNDACIÓ PRIVADA ARNAU MIR DE TOST

El sarcòfag romà de la parròquia de Sant Vicenç d'Àger (La Noguera): història i vicissituds.

Dr. Francesc Fité

AGER.—Bany romá que 's guarda en la parroquial

Dibuix de Joan Mercadé

Es conserva a la parròquia de Sant Vicenç d'Àger un magnífic sarcòfag romà que fins fa molts pocs anys s'havia utilitzat com a pica baptismal; un ús que ja tenia a la Col·legiata de Sant Pere de la mateixa vila, d'on procedeix. De fet, fins al seu tancament al culte, entorn al 1840, el privilegi de baptisme era d'ús exclusiu de la Col·legiata. Es conserva un acord sinodal de 1278, pel que l'abat Pere que governava en aquell moment l'abadia, reinstal·la el baptisme per immersió, el que ens cerciora que el sarcòfag s'avenia a aquest ús i ens permet afirmar que almenys des del segle XIII es destinà a pica baptismal. Caresmar, i més endavant Villanueva en el seu *Viaje literario a las Iglesias de España*, el descriuen adossat al mur dels peus del temple, al costat de l'epístola. Afirma Caresmar: "la pila bautismal que hay en su Iglesia principal es un sepulcro de romanos de marmol blanco". Villanueva indica també que aquesta reutilització l'ha trobat en altres esglésies com la de Terrassa. El trasllat a la parroquial de Sant Vicenç s'efectuà en la segona meitat del segle XIX, quan restà desafectada la Col·legiata per haver-se convertit en caserna militar.

El fet que en donés notícia Caresmar a la seva *Carta al barón de Lalinde*, el 1780, facilità que fos conegut i s'inclogués en els inventaris de peces romanes hispanes, com fou el cas de Bosarte (1786) que l'incorporà a la seva *Disertación sobre los monumentos antiguos*, o el de Cean Bermúdez que en dóna una descripció al seu *Sumario de las antigüedades romanas que hay en España*... (1832), tot i no haver visitat la col·legiata i desconèixer la peça de primera mà. També Francisco de Zamora, en el seu *Diario de los Viajes hechos en Catalunya*, entre 1784-1790, deixa constància de la seva existència, tot afirmant que en la visita que efectuà el 1786 se n'emportà un dibuix que no hem conservat. Afortunadament, emperò, n'hem conservat un altre –o potser una còpia del mateix- que suposem que podria ser el que li facilità al pare Jaume Villanueva Salvador Mercadé, que fou el seu hoste quan residí a Àger l'any 1806 per consultar els fons de l'Arxiu Capitular de la Col·legiata de Sant Pere. Afegeix Villanueva que el dibuix l'havia fet el 1780 el germà del citat Salvador, Joan Mercadé, que fou racioner de dita església. Tot fa suposar que ens trobem davant d'un personatge estretament relacionat amb

l'ambient il·lustrat del convent de Bellpuig de les Avellanes, on hi hagué una importantíssima biblioteca, i hi destacaren, a més del pare Jaume Caresmar, els pares Pasqual, Martí i Finestres. El dibuix del sarcòfag, i un altre que n'ha aparegut de la portada romànica de Santa Maria de Covet (Pallars Jussà) en els fons de la Real Academia de la Historia de Madrid, demostren aquest interès per les antiguitats, inculcat als clergues de l'entorn de la seva abadia. Les visites del pare Pasqual a diferents esglésies per estudiar llur antiguitat o veure les seves relíquies, com l'efectuat a la Col·legiata de Sant Pere d'Àger per examinar les relíquies de Santa Sabina, la patrona de l'arxiprestat, que es guardaven en una arqueta Embriachi, del segle XV, a l'altar de la cripta de Santa Maria la Vella, exemplifiquen aquest ambient, així com les transcripcions de textos epigràfics romans, efectuades a Isona, *in situ*, per dit canonge avellanenc que actualment es conserven al recull de la seva obra manuscrita, conservada a la Biblioteca de Catalunya, la *Sacra Antiquitatis Cathaloniae*. Hem de creure que aquests dibuixos es trobaven entre els papers i manuscrits del pare Villanueva, aplegats i editats dins els volums del citat *Viaje literario*..., que es començaren a publicar primerament a València, fins el 1821, i que, posteriorment, a partir del 1851, s'editaren a Madrid, sota el patrocini de la Real Academia de la Historia. Descartem que es tracti del dibuix que s'endugué Zamora, ja que la seva documentació es troba aplegada al palau Reial de Madrid.

El sarcòfag d'Àger, que es segueix conservant a la parroquial de Sant Vicenç, tot i que ja sense l'ús com a pica baptismal, actualment es troba restaurat i exposat al públic molt correctament, atès el seu valor històric i també la seva categoria excepcional entre els sarcòfags d'exportació romans conservats a Catalunya, dins dels elaborats en tallers de la ciutat Eterna. El com va arribar a la Col·legiata, segueix sent un enigma, tenint present que s'hauria traslladat a Àger abans del 1278. Des de Tarragona? Des de la pròpia Roma arran d'un dels viatges *ad limina* dels efectuats pels abats d'Àger, com suposà Sanahuja? Des de Barcelona, potser transportat pel mateix Arnau Mir de Tost en ple segle XI per enterrar-s'hi, com ha suggerit Serafin Moralejo? Els interrogants resten oberts, donada la categoria de la peça i del personatge que hi apareix representat. Tot porta a suposar que es tracta d'una obra excepcional, encarregada per a sebollir-hi un personatge d'alt rang, segurament pertanyent al patriciat romà, ja que apareix togat, el que porta a descartar qualsevol possibilitat que es tracti d'un encàrrec per algun personatge de relleu de l'Àger romà, malgrat els nombrosos signes que testimonien la romanització de la zona.

Es tracta d'un sarcòfag elaborat amb marbre grec –*greco duro*-, procedent de les pedres de l'illa de Paros, el més preuat per a peces escultòriques, el que el converteix també en una peça

singular, perfectament conservada, com hem dit, mercès a la restauració efectuada l'any 1999 pel restaurador Ramon Solé i Urgellés, que ens ha permès conèixer, a més a més de la tipologia i procedència del marbre, ja que fins l'actualitat es creia de Carrara, altres detalls sobre la seva execució, com que l'interior restà inacabat, així com les pàtines aplicades damunt de les superfícies, un cop enllestits els relleus, a base de components orgànics, com el làtex natural. La restauració la promogué la Direcció General de Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Del conjunt de la peça, actualment es conserva únicament el vas funerari, sense la coberta, decorat amb relleus per tres de les seves cares, com era usual en els sarcòfags de fabricació romana, ja que eren concebuts per anar adossats a un mur. Destaca dels tres, el relleu de la cara frontal, molt més pronunciat i acurat; els relleus laterals són més secundaris i amb un treball més esquemàtic.

El tema representat en la cara principal és un *thiasos* marí, un tema que s'incorporà al repertori figuratiu dels sarcòfags a partir de la segona meitat del segle II dC en el que sol haver-hi figurades dues parelles de nereides cavalcant sobre els lloms d'ictiocentaures, disposades simètricament, entorn al retrat del difunt, generalment dins del *clipeus*, que en el cas d'Àger ajuda a sostenir un ictiocentaure barbat, al dessota. L'escena es desplega sobre ones marines en les que hi juguen angelots i dofins i hi suren les dobles parelles, disposades simètricament, dels ictiocentaures i nereides, les quals, seminues, sostenen entre les mans miralls, flors i àdhuc una lira. No hi ha dubte que el que es vol evocar és el viatge triomfant del difunt, transportat per aquest seguici de deus –el del propi Neptú-, als camps Elisis o l'illa de Leuké, com s'ha descrit, evocant les apoteosis mítiques. Les robes bufades de les nereides, segons un esquema reiteradament emprat en el món hel·lènic, des del segle IV, reforcen l'evocació d'aquest viatge i transport del clipeus per part de dos dels ictiocentaures que ajuden a sostenir dos angelots, com si el deu marí afavorís la navegació fent bufar els vents. Com hem dit, a sota del *clipeus*, flanquejat per dofins i angelots, apareix un altre ictiocentaure barbat que rema. Als costats laterals naveguen panteres marines que completen el seguici mític.

Malgrat el desgast, la *imago clipeata*, representada en bust, ens permet advertir que es tracta, com ja hem dit, d'un personatge d'un alt estament, encara en plena jovenesa, habillat amb túnica i la típica toga romana. El cabell el porta curt, segons la moda romana, i no porta barba. L'estil barroc-hel·lenístic no deixa dubtes que es tracta d'una peça treballada per un taller

fortament hel·lenitzat, malgrat el qual el retrat es manté dins els paràmetres de la retratística romana. La seva datació s'ha situat entre finals del segle II i les primeres dècades del III; és a dir, entre finals de l'època antonina i la severiana. Darrerament, es tendeix a datar-lo vers el 230-240, en plena època severiana.

El relleu, de fris seguit, avui mutilat en part, era en origen dens, com s'esqueia, amb diferents plànols de profunditat i marcades diagonals, mercès a la gesticulació, la representació dels mantells bufats de les nereides i els esmentats angelots que omplen també el registre superior del relleu, partint d'una composició perfectament simètrica. Exemplars paral·lels es poden veure a l'Ospedale de S. Giovanni de Roma, a S. Crisogono, també de Roma, i al Museu del Louvre. Pel seu estils, s'ha posat en paral·lel amb el sarcòfag de Proserpina de Sant Feliu de Girona (ca. 230 dC).

Bibliografia

Español, F. (2006) La portalada romànica de Santa Maria de Covet i el sarcòfag romà d'Àger a través d'uns dibuixos de la Real Academia de la Historia. *Lambard* XVIII: 87-96.

Fité, F. (1986) *Reculls d'història de la Vall d'Àger. Període Antic i Medieval*. Àger. Pp. 41-42.

www.fundacioarnaumirtost.cat

fundacioarnaumirtost@gmail.com

PUBLICACIÓ DIGITAL

ARTICLES ESPECIALITZATS